

Tankefrihet eller statsdiktatur

Den maktkoncentration hos staten som socialisering och planhushållning innebär har i praktiken hittills alltid lett till det fria ordets undertryckande. På den punkten är erfarenheterna helt desamma i det kommunistiska Ryssland, det fascistiska Italien och det nazistiska Tyskland. Man har börjat med att slå ned den politiska oppositionen, man har fortsatt med straff mot varje form av kritik mot ledningen, man har slutat med att ställa alla medel till upplysning och påverkan i statens tjänst och därmed göra det tryckta ordet, ja, till och med tonerna och bilderna, till redskap för det härskande fåtalet. Vetenskapen, journalistiken, konsten, teatern, filmen, radion — alla måste bilda en orkester som efter diktatorns taktpinne oavslutligt varierar temat "hell diktatorn".

Varför har man gjort så? Är det något slags illvilja mot debatt och omväxling som drivit de maktägande att ständigt gå längre i sitt undertryckande av friheten? Den uppfattningen förkunnas verkligen på många håll inom de stater där man ännu får tänka, tala och skriva utan statslicens eller statsdirektiv. Kommunisterna, fascisterna och nazisterna har varit motståndare till friheten i alla former, sägs det, därför har de först krävt tystnad och sedan lovsånger. Med socialisering och planhushållning har denna form av frihet insett att göra. Då vi planhushållar och socialiserar kommer vi inte att begränsa debattfriheten, förklarar våra socialdemokrater från Wigforss och Erlander till Myrdal och Kock. De blir upprörda redan vid tanken att de, efter att ha placerat människornas ekonomiska verksamhet i en bur av planer, regleringar, förbud och direktiv, inte skulle låta de talade och skrivna orden förbli fria som fåglarna under himmelen.

De har orätt. Den andliga friheten kommer med nödvändighet att försvinna i det socialiserade eller planstyrda samhället. Det hjälper inte att de härskande stretrar emot den konsekvensen. Då de vill målet blir de också tvungna att vilja medlet. Socialiseringsivrarna må, om de lyckas, döda friheten med glad iver eller under tveksamhet och tårar, säkert är att de kommer att döda den.

Redan i de socialistiskt styrda stater som vacklar mellan regleringssystemet och den genomförda statsdriften är tecknen och tendenserna klara. "Med reglering och statsplanering växer det antal människor vilkas inkomster helt eller delvis är beroende av att de håller sin mun slutet och sina tankar hemliga", skriver en engelsk författare. "Planhushållningen medför alltid en väldig ökning av det antal statstjänstemän som knappast kan kritisera sin ledning utan att riskera sina utsikter till befordran. Näringsidkare inom det område som återstår för den fria ekonomin vet blott alltför väl att det finns oräknliga möjligheter att komma åt dem som öppet kritiserar ordan i styrelsen. De kan privat berätta om planeringens svagheter, men för sin egen skull vågar de inte gå längre." Den engelske ministern Shinwell har på en punkt öppet erkänt den tendens att politisera förvaltningen som följer med statsdriften. Då det gäller att utse styrelser inom en socialiserad elektrisk industri vore det, yttrade han i underhuset, "i högsta grad olämpligt" att välja personer som vore "motståndare till industrins socialisering".

Allt detta kunde lika väl gälla Sverige. Genom reglerings-

systemet blir allt flera tvungna till tystnad, därför att de har att vinna på de styrandes gunst och att förlora på deras irritation. Då statsingripandet blir mera fullständigt växer detta antal av beroende människor; var och en lever i fruktan för sin kommission eller sin kommissarie. Samtidigt ökas antalet tjänstemän som direkt och reglementsmissigt står under de härskandes lydnad. Och då de styrande vill omgestalta samhället behöver de icke blott skickliga förvaltare utan även villiga redskap. Vi har redan i Sverige bevitnat att stats- och kommunaltjänstemän utses från dessa synpunkter; ett extremt men belysande exempel är då för någon tid sedan de sökande till en lärarplats anmodades att uppges sin partiståndpunkt. Denna tendens är naturlig och ofrånkomlig. Måste man inte ha folk som helhjärtat går in för den arbetsuppgift som är deras? Den "riktiga" åsikten blir sålunda den avgörande kompetensgrunden. Såvida man icke framför en överensstämmelse i åsikter sätter en total brist på fasta åsikter — de styrande kan ändra mening, och den ovillkorliga tjänstaktigheten garanteras därför bäst genom andlig passivitet.

Då regleringssamhället utbygges till planhushållning och socialisering blir friheten icke blott begränsad, utan undanröjd. Alla blir statens tjänstemän, hela samhället fylls av kontrollerade och kontrollanter. Kritik och opposition försvårar genomförandet av de styrandes planer, de som gör sig skyldi-

ga härtill stämplas som sabotörer — och även detta är följdriktigt och ofrånkomligt, ty man kan inte lyckas i en aktion om de som skall sköta den är ovilliga och motspänstiga. Men därtill kommer att de oaser för självständig och fri verksamhet i vilka debatten och de nya åsikterna kan växa upp ödeläggs genom statsdriften och den statliga likriktningen. Tror man att vid en tid då maktens koncentration hos staten kommit att framstå som självfallen och orubblig denna allsmåttiga stat, eller rättare dessa allsmåttiga statsledare, skall i sina planer införa ett avsnitt enligt vilket tidningar, lokaler, tryckerier och pengar ställs till förfogande för kritiker och opponenter? Det skulle innebära att den härskande regimen på statens bekostnad underhåller dem som betraktades som statens fiender — och vilkas seger skulle medföra denna regims undergång. Nej, då den ryska kommunismen undertryckt tankefriheten har den blott dragit konsekvenserna av planhushållningens och socialiseringens grundsatsar.

Är det då så farligt att åsikterna likriktas? Är det ändå inte bara ett fåtal som offentligt framför och kan framföra sina meningar? Är inte det stora flertalet människor lika belåtna med ett system enligt vilket de gratis och utan ansträngning förses med åsikter av de härskande? De många som hyser eller snuddar vid sådana tankar borde för några dagar förflyttas till ett diktaturland. Om de finge bevitna oron och mistänksamheten, lögnerna och viskningarna, om de finge se hur människorna fördommas och förtärligas i en miljö där även tanken behöver tillstånd och licenser, så skulle de inte tvivla på frihetens värde.